

верховенства права. Реалізація прав людини та основних свобод є відображенням і втіленням панування права, реалізацією принципів плюралізму й демократії.

Отже, можна говорити про вплив міжнародного правопорядку на національні правопорядки в контексті двох тенденцій світової політики: глобалізації та міжнародної регіоналізації. При цьому класичним прикладом міжнародного регіонального правопорядку, ґрунтованого на демократичних цінностях і цінностях правової державності, є правопорядок Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1990. – № 31. – Ст. 429.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.4.
4. Договір про Європейський Союз від 07 лютого 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами членами, з іншої сторони // Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf.

6. Крижанівський А.Ф. Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура : [монографія] / А.Ф. Крижанівський. – О. : Фенікс, 2009. – 506 с.

7. Муравйов В. Засоби впливу права Європейського Союзу на внутрішні правопорядки третіх країн / В. Муравйов // Підприємство, господарство і право / Ін-т приватного права і підприємства АПрН України та інш. – 2002. – № 6. – С. 74–77.

8. Оборотов Ю.Н. Традиции и новации в правовом развитии / Ю.М. Оборотов ; Одесская национальная юридическая академия. – О. : Юридична література, 2001. – 157 с.

9. Оборотов Ю.Н. Аксионормативные начала правопорядка / Ю.Н. Оборотов // Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри : тези Міжнарод. наук.-практ. конф. (13–14 червня 2008 р., м. Одеса). – 2008. – 266 с.

10. Панаріна Н.В. Право як нормативна основа формування правопорядку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Н.В. Панаріна ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.

11. Ушаков О.М. Внутрішньодержавний та міжнародний правопорядок / О.М. Ушаков // Держава і право. – К., 2004. – Вип. 26 : Юридичні і політичні науки. – С. 90–94.

УДК 340.15:340:008

НОРМАТИВИ СЛОВ'ЯНСЬКОГО ПРАВА В ПРАВОВІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНИ

Рязанов М.Ю., к. ю. н.,
доцент кафедри теорії держави і права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена аналізу нормативів слов'янського права, їхніх характерних особливостей, а також співвідношення норм писаного права зі звичаєвим правом і їхнього місця в правовій спадщині України.

Ключові слова: слов'янське право, правова спадщина, норми слов'янського права, слов'янське законодавство, правові традиції.

Статья посвящена анализу нормативов славянского права, их характерных особенностей, а также соотношения норм писаного права с обычным правом и их места в правовом наследии Украины.

Ключевые слова: славянское право, правовое наследие, нормы славянского права, славянское законодательство, правовые традиции.

Ryazanov M. Yu. NORMATIVES OF SLAVIC LAW IN THE LEGAL HERITAGE OF UKRAINE

This article analyzes the norms of Slavic law, their characteristic features as well as the ratio of the written law with common law and their place in the legal heritage of Ukraine.

Key words: Slavic law, legal heritage, norms of Slavic law, Slavic legislation, legal traditions.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України відбулись зрушення в оцінюванні прав і свобод людини, у їх конституційно-правовому регулюванні, намічено шляхи їх реалізації та створено відповідні правові механізми. Україна визнала юрисдикцію європейських інститутів захисту прав і свобод людини. Національна система законодавства піддана глибокій трансформації.

Однак більшість ознак української правової державності мають формальний характер, а побудувати правову державу лише за формальними ознаками неможливо.

Ступінь розробленості проблеми. Головним фундатором концепції правової держави вважається І. Кант (хоча сам він уживав дещо

інший термінологічний вислів – «правовий державний устрій»). Серед тих, хто підтримував і розвивав ідею правової держави наприкінці XIX – початку XX ст., були українські вчені: Б. Кістяківський, М. Палієнко, С. Дністрянський, А. Малицький, В. Старосольський, відомі юристи-теоретики Росії: В. Гессен, С. Котляревський, М. Коркунов, Ф. Тарановський та ін., і представники багатьох інших країн.

Мета статті – проаналізувати нормативи слов'янського права, їхні характерні особливості, а також співвідношення норм писаного права зі звичаєвим правом і їхнє місце в правовій спадщині України.

Виклад основного матеріалу. Фундаментом, передумовою правової державності

є формування громадянського суспільства, у якому був би забезпечений вільний і всебічний розвиток кожної особистості, суспільства, де функціонували б демократичні громадянські інститути, що забезпечують свободу слова та інформації, гарантують вільні вибори, наявність легальної опозиції й багатопартійність і цим самим унеможливають узурпацію влади. На жаль, традиції демократії в Україні ще досить слабкі.

Побудова правової держави глибоко пов'язана зі зміцненням демократичних традицій функціонування державної влади. Що стосується України, то її традиції містяться в слов'янській спадщині, яка транслює не тільки основу демократичних рис функціонування державної влади, а й початки розбудови правової державності.

Вплив слов'янської традиції на становлення правової держави в Україні вимагає глибокого пізнання історії громадянських інституцій, аналізу права власності на землю, зобов'язальних відносин, судової системи тощо.

Початок процесу вивчення слов'янського права належить до першої половини XIX ст., коли правознавці почали використовувати у своєму арсеналі компаративістський метод, застосувавши його до дослідження історії давньоруського права, у межах права всіх слов'янських племен загалом [1, с. 98–99].

Першим на основі порівняльного вивчення правових звичаїв і позитивного права виокремив галузь «слов'янського права» М. Владимирський-Буданов, котрий розглядав ці питання в національно-історичній площині. Ученого цікавив факт виникнення й розвитку держави та права певної нації. Висновком була теза, що в кожній нації за наявності спільних видів відносин і їхніх відправних рис існують специфічні ознаки походження й розвитку. На цьому тлі було стверджено наявність окремої німецької та французької держави й права. Стосовно слов'ян, то, незважаючи на їхню повну політичну роз'єднаність, науковець був переконаний, що їхньою спільною «родовою сферою» є саме слов'янське право як цілісність. Право болгарське, сербське, хорватське, чеське він знаходив навіть у ті століття, коли ці народи не мали власної державності [2, с. 40].

Отже, слов'янське право необхідно розглядати як єдине ціле. Не можна не думати про єдність і цілісність слов'янського права, якщо враховувати дроблення всередині слов'янської нації. Єдність слов'янського права досягається саме самотнім розвитком права в кожній слов'янській нації [3, с. 71].

На сьогодні по-новому виглядає концепція слов'янського права, що базувалася на ідеї «демократичних» рис, до яких належать «народоправство», общинне землеволодіння, перевага особистих якостей над походженням, договірна основа в сімейному праві, двоїстий характер батьківської влади, оцінювання злочину за «кількістю злої волі», а не за «походженням», як у німецькому праві, тощо.

Варто зазначити, що приблизно ці демократичні риси досліджував В. Богішич у своїй роботі «Pravni obicaji u Slovena». Цей твір мав

головною метою довести вченому світові, що в народному житті збереглося багато стародавніх звичаїв, які продовжують діяти [4, с. 98].

На основі зібраних В. Богішичем даних можна побачити подібність поведження на пряму думок у всіх слов'янських народів. Згідно із зібраними звичаями, слов'янські народи об'єднуються на основі общинного принципу, незважаючи на різні його варіації. Так, єдиним для всіх слов'ян є об'єднання людей для досягнення спільної мети, що в руських слов'ян називається складчиною, у південних слов'ян – задругою, які, у свою чергу, об'єднувалися в артілі як вид трудових асоціацій у східних слов'ян, а в південних і західних слов'ян утворювали спряги. Способом об'єднання всієї робочої сили в усіх слов'ян для виконання роботи (обробки землі, збирання врожаю) був звичай «спрягатися». Так, у поляків розвитку набула «спряга», що означала об'єднання в пару коней, які належали різним селянам, з наступним поділом видобутку навіп, у руських цей вид об'єднання йменувалася «помоч» або «толока» у малоросів як допомога сусідам у побуті. У південних слов'ян такий вид допомоги односілчанам звється «моба» (від слова «молба», що означає «прохання») з єдиною відмінністю, що в південних слов'ян у випадку такого об'єднання громадян той, хто покликав на допомогу, повинен нагодувати того, хто допомагає, і не повинен йому платити або ділити дохід [4, с. 56]. Схожий вид кооперації простежується в Чорногорців у вигляді «радхе» – робота й «помоћ на узајмицу» – допомога із взаємністю.

Саме порівняльне вивчення слов'янських законодавств здатне пролити світло на самотність слов'янського права й слов'янської культури. Крім вивчення зовнішньої подібності права, необхідним є більш глибоке проникнення у внутрішній його характер, його властивості [5, с. 20]. Наприклад, положення давньонімецького спадкоємного права, що порівнювалися з подібним положенням у слов'ян, свідчать про те, що їх затверджено на різних підставах, вони відрізняються різними внутрішнім характером і напрямом.

Будучи динамічною категорією, праправо у формі звичаю досягло в слов'ян високого ступеня розвитку, доказом тому є інститут кривної помсти, шлюбно-сімейні відносини тощо. Варто зазначити також період запису звичаїв – XI–XIII ст., що свідчить про ранню систематизацію по інститутах. Слов'янське право виходило із правового вирішення конфліктних випадків, яке зумовлювало таку рису слов'янського права, як казуїстичність: правова казуїстика дає змогу на основі аналізу давньоруського законодавства назвати кілька груп об'єктів правового регулювання, які становили предметну сферу системи права Київської Русі.

М. Владимирський-Буданов, зокрема, зазначає, що «класифікація злочинів здійснюється на підставі їхніх об'єктів», цей критерій поділу є наявним у всіх слов'янських правових пам'ятках. У предметній сфері правового регулювання можна назвати такі об'єкти злочинів: злочини проти особистих прав (убивство, тілесні ушкодження, образа) [6, с. 1 – 8],

злочини проти волі, псування чужих речей і користування чужими речами, злочини проти публічної влади, злочини проти християнської віри, злочини проти сімейного права й моральності. Причому злочини проти християнської віри, сімейного права й моральності, злочини святотатства становили особливу групу злочинів і підпадали під юрисдикцію церкви. До того ж норми церковного слов'янського права відокремлені від норм світського давньоруського права й склалися вони в міру зміцнення християнства в Київській Русі, розширення церковної юрисдикції, зростання правового значення діяльності церкви.

До злочинів проти особистих прав належали «вбивство» та «розбій», причому в останньому випадку вбивця не підтримувався громадою й піддавався із дружиною й дітьми потоку й розграбуванню. Калічення членів – «каліцтво» – належить до злочинів цієї групи, якщо «отпадеть рука або усохнеть» [7, с. 47], аналогічно розглядалося й каліцтво ноги. Такі каліцтва прирівнювалися до вбивства, тому що такого роду каліцтва характеризувалися як «суспільна смерть», оскільки людина втрачала можливість себе захищати.

До злочинів проти честі зараховували удар мечем у піхвах, удар батогом, чашею, «любо рогом, любо тышеснею». До цієї групи злочинів належать і зазіхання на честь жінки. Так, «Договір з німцями 1195 р.» у ст. 7 за заподіяння удару жінці призначає покарання в розмірі штрафу, рівного розміру вири «за вбивство вільної людини, і стільки ж особистої винагороди ображеній».

До злочинів проти майнових прав можна зарахувати «татьбу»; за крадіжку стягувалися різні види штрафів від 12 гривень до 60 кун, залежно від цінності украденого або місця крадіжки. Псування чужих речей передбачало покарання у вигляді максимально високого продажу – 12 гривень. Аналогічна сума продажу призначається в ст. 33 Руської Правди «аже хто всядеть на чужь конь не прашав». Ці об'єкти злочинів зафіксувала Руська Правда, низка об'єктів правового регулювання засвідчили інші пам'ятки права.

Особливості системи слов'янського права виражені в методі правового регулювання, що відображає становище учасників (суб'єктів) правових відносин. У слов'ян учасником правових відносин була вільна особа, котра не була холопом (челяддю); слов'янські норми світського права не пов'язували настання дієздатності з досягненням певного віку, водночас стягнення застосовувалися з урахуванням віку.

Необхідно також зазначити, що під час здійснення правопорушень особами дієздатними в кожному окремому випадку була необхідною наявність свідомості неправоти дії, тобто особа могла володіти чужою річчю доти, доки власник не оголосить про зникнення речі, і лише з цього моменту володіння нею є протиправним. Неправомірні дії, учинені кількома людьми, не розглядаються з погляду «головного провинництва», «підбурювання» або «наказу вчинити злочин особою, що має вплив або владу», оскільки всі правопорушники каралися рівною мірою.

Учасники правових відносин у Київській Русі мали різну (за обсягом) правоздатність, що залежала від становища особи з погляду його стану. Холопи виключалися з кола правоздатних осіб, була обмеженою правоздатність закупів, іноземців, але при цьому права осіб, які мали обмежену правоздатність, забезпечувалися законом тією самою мірою, що й права вільного місцевого населення. У свою чергу, особи з повною правоздатністю залежали від суспільного становища і статі під час здійснення своїх прав. Метод правового регулювання слов'янського права характеризується також деякими особливостями юридичних санкцій. У слов'янському праві карні й цивільні правопорушення не різнилися, вони розглядалися як «школа», «образа» та покарання, передбачали насамперед матеріальне відшкодування [1].

Загалом система покарань, що накладалася на правопорушників, пройшла розвиток від помсти до грошового викупу й карного покарання. Помста була історичним типом покарання. Мета покарання в період безроздільного панування кривної помсти – це виключно помста. «Самозахист і жага помсти мають у своїй основі те саме коріння, закладене в біологічній природі кожної людини. Саме виходячи з готовності людини до відплати й народилася сама ідея кривної помсти» [8, с. 13]. Помста здійснювалася потерпілим і поєднувала в собі риси особистого покарання й покарання суспільного. Помста мала характер обов'язковий і була продиктована законом (обов'язковий характер помсти відображали договори Візантії з Руссю) і санкціонувалась публічною владою в особі князя. Іншими словами, помста має судову підставу. Коло месників визначається близькими родичами. У разі особистої образи помста також мала особистий характер, а у разі «оже ли себе не может мьстити, то взять йому за образу 3 гривны, а летцю мьзда». Аналогічний спосіб визначення покарання застосовувався й у південнослов'янському законодавстві. Так, у статті «Про ворожнечу» Закону судного людям зазначено: «Якщо хто скоїть убивство, то, відповідно до веління пророка Мойсея, рука йде за руку, око за око...».

Збільшення конфліктних випадків призвело до скасування кривної помсти, давши поштовх закріпленню грошових штрафів, об'єднаних у певну систему: штрафи за вбивство йшли на користь князю й родичам убитого – це, відповідно, «вира» та «головничество»; інші злочини також передбачали штрафування на користь князя й потерпілих і, відповідно, мали назви «продаж» і «урок».

Розмір вири, залежно від об'єкта злочину, варіювався від 80 гривень за огнечанина, під'їзного, «княжи тивуне» до 40 гривень за вільну людину, 20 гривень вири належало сплатити за жінку. Розмір штрафу «за главу» чітко не визначався. Крім вири й головничества, були й інші грошові штрафи: продажі й уроки. Продажі призначалися «оже ... украдеть», «аже хто удареть мечем, не вынез його, або рукоятію, то 12 гривен продажи за обиду», «аже перст утнеть кии любо, 3 грив-

ни продаже, а самому гривна кун», інші види ушкоджень також передбачали такий вид покарання, як продаж. Продаж признався й у випадку порушення власності. Розмір продажу становив 12 гривень за найтяжчі злочини, а за менш значні – сума продажу коливалася від 3 гривень до 60 ризан [7].

Уроки, які згадуються як судові штрафи, становили відносно невеликі суми, які йшли на користь держави, вони платилися позивачем як особою, зацікавленою в проведенні процесу. До архаїчних видів покарання також потрібно зарахувати потік і розгарбування. Система покарань, що застосовувалася в слов'янському праві, розміри штрафів були підтримкою правопорядку та мирного співіснування членів суспільства, поєднували в собі завдання матеріального відшкодування шкоди потерпілому, а також йшли на користь князівської влади.

Досить розвинутим у Київській Русі було зобов'язальне право. Руська Правда регламентувала як зобов'язання по завданню шкоди, так і зобов'язання по договору. У першому випадку передбачається повне відшкодування пошкодженого майна. А в разі зобов'язання по договору до потерпілої особи переходить особа, котра не виконала зобов'язання, а не її майно. Це було пережитком родових відносин, коли майно належало не особі, а родині. На зміну родовій общині прийшла територіальна громада (верв), члени якої були рівноправними, що унеможливило рабовласництво в східнослов'янському суспільстві. Цей орган був відомий не лише Київській Русі, а й хорватському народові, оскільки про нього згадує як Руська Правда, так і Полицький статут, який діяв у Далмації.

Розвиток торгівлі в Київській Русі призвів до включення до Руської Правди норм про банкрутство. Виділялось три види банкрутства: добросовісне банкрутство, банкрут мав право отримати відстрочку; банкрутство в разі стихійного лиха, або обставин, що не залежать від волі людини, а також навмисне банкрутство (ст. ст. 54–55 Руської Правди) [7].

Не можна оминати увагою спадкоємне право. Спочатку до спадкування майна допускалися всі члени родини, незалежно від статі, участі у формуванні майна тощо. Пізніше, коли дочок стали видавати заміж із даванням приданого, з оплатою їхньої відмови від права успадковувати, спадкоємцями стали тільки сини в рівній частці. Так, Руська Правда передбачала спадкування за законом і за заповітом («Якщо хто, вмираючи, поділить своє майно дітям, то нехай так і буде; якщо ж він помре без заповіту, то майно йде всім його дітям, а на спомин душі самого померлого дати частину» (ст. 92)). Цікавим є також той факт, що законодавство слов'ян уже на той час мало достатньо глибоку регламентацію спадкоємних відносин з огляду на право на спадщину позашлюбних дітей: «Якщо залишаються діти від першої жінки, то вони візьмуть те, що належить їх матері; якщо навіть їх померлий батько заповів цю спадщину жінці, вони таки візьмуть собі належне їх матері» (ст. 94).

Аналогічне рішення спадкоємних справ передбачається нормами Литовських статутів: «Після смерті батьків діти, сині й доньки, не можуть бути позбавлені спадкових володінь. Після смерті батьків діти, сині й доньки, не можуть бути позбавлені маєтків, отриманих у спадок від батька чи діда. Але ці маєтки відповідно до закону вони зі своїми мешканцями отримують у повне володіння і як княжата й пані, шляхтич, міщани Великого князя Литовського ними володіють і мають із них користь» (розділ 3. Арт. 9.) [9, с. 345].

Схожі положення є в книзі «Права, по яких судиться малоросійський народ»: «Материне майно, що лишилося без тестаменту й правного запису, нерухоме й рухоме ..., також і посаг матері – повинно йти в рівний поділ на всіх дітей, як на синів одружених і неодружених, так і на дочок одружених і неодружених, виключаючи тільки з того числа, а саме: речі, що належати до жіночого вбрання й прикрас, які тільки на дочок спадають, а верхові коні, зброя, чоловіче вбрання й інше, що належить до військового вбрання, тільки на синів спадає. Те саме треба розуміти й про маєтності з материного посагу, збільшені обома батьками» (глава X арт. 27 п. 1).

Схожий розвиток відносин спадкування був і в південних слов'ян, що передбачало також усне (за законом) і письмове (за заповітом) спадкування (ст. 43 Законника Стефана Душана), а також передбачено заходи захисту наслідуваного майна, як, наприклад, у Законі судом людям: «А якщо батько не поділить спадщину нарівно між своїми дітьми й одному дасть мало, іншому більше, а третьому й зовсім не дасть, то спадщину варто поділити нарівно» [6, с. 50].

Досить розвинений у слов'ян був судовий процес. Слов'яни знали суд присяжних, суд дванадцяти чоловіків за Руською Правдою. Знає суд і позивачів, «доводчиков», «ответчиков» [10, с. 87]. В основі рішення суду лежить договір як приватноправова категорія – угода сторін про врегулювання їхньої суперечки [11, с. 67]. Серед традиційних слов'янських процесуальних форм пошуку винного, закріплених у Законнику Стефана Душана, Законі судом людям, Руській Правді, Повному зводі законів Казимира передбачають звід і гоніння сліду, що, безумовно, свідчить якщо не про ідентичність текстового збігу норм, то принаймні про спосіб їхньої реалізації. Про високу розвиненість слов'янського законодавства може свідчити також перешкода неправдивому свідченню (ст. 20 Закону судного людям», ст. 19 Повного зводу статутів Казимира).

Такі на перший погляд незначні факти свідчать про високу правову культуру й високій ступіні розвитку права на той час.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що слов'янське законодавство відіграло важливу роль у розвитку України як правової держави, регулюванні суспільних відносин у східних слов'ян. Дослідження всього комплексу правових питань минулого можна прогнати шляхи подальшої правової розбудови сучасної Української держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загоскин Н.П. История права русского народа. Лекции и исследования по истории русского права / Н.П. Загоскин. – Казань : Тип. Ун-та, 1899. – Т. 1. – 1899. – 512 с.
2. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права / М.Ф. Владимирский-Буданов. – К. : Университет, 1908. – 695 с.
3. Рязанов М.Ю. М.Ф. Владимирский-Буданов про слов'янське законодавство та право / М.Ю. Рязанов // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 48 / редкол. : С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – О. : Юрид. л-ра, 2009. – 376 с.
4. Bogisic V.A. Pravni obicaji u Slovena. Privatno pravo / V.A. Bogisic. – Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1867. – 215 s.
5. Богишич В.В. По поводу ст. Ф.И. Леонтовича «Заметки о разработке обычного права» / В.В. Богишич. – СПб. : Балашев, 1880. – 58 с.
6. Иванов Ю.А. Государство и право южных и западных славян в средневековье / Ю.А. Иванов, В.А. Колесников. – Воронеж : Гос. университет, 1999. – 136 с.
7. Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. – М. : Юрид. лит., 1984. – Т. 1 : Законодательство Древней Руси. – 1984. – 432 с.
8. Аннерс Э. История европейского права. / Э. Аннерс. – М. : Наука, 1996. – 395 с.
9. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за заг. ред. С.В. Ківалова, П.П. Музиченка, А.Н. Панькова. – О. : Юрид. л-ра, 2004. – Т. III. – Кн. 2. – 2004. – 566 с.
10. Чомов І.В. Призоването на съдъ по старото-славянско право / И.В. Чомов. – София : Правноисторическа сравнителна студия, 1928. – 254 с.
11. Драган Николић. Древноруско словенско право / Николић Драган ; предговор С. Аврамовић. – Београд : Јавно предузеће Службени лист СРЈ, 2000. – 324 с.

УДК 343.979:94(477)«195»

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ НА ПОЧАТКУ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ (ЧЕРВЕНЬ 1941 Р. – ЛИПЕНЬ 1942 Р.)

Саблук С.А., к. ю. н.,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницький університет управління та права

У статті проаналізовано основні фактори, які визначали характер протидії радянських органів злочинним виявам на початку німецько-радянської війни, з установами змін мотивів скоєння злочинів. З'ясовано вплив воєнних дій на характер учинення злочинів та організацію протидії злочинній діяльності. На основі доступних даних подано оцінку рівня злочинності в досліджуваній період.

Ключові слова: кримінологія, військові злочини, криміналізація суспільства, протидія злочинності, правоохоронні органи, терор, репресії.

В статье проанализированы основные факторы, которые определяли характер противодействия советских органов преступным проявлениям в начале немецко-советской войны, с установлением изменения мотивов совершения преступлений. Определено влияние военных действий на характер совершения преступлений и организацию противодействия преступной деятельности. На основании доступных данных приводится оценка уровня преступности в исследуемый период.

Ключевые слова: криминология, военные преступления, криминализация общества, противодействие преступности, правоохранительные органы, террор, репрессии.

Sabluk S.A. CONSISTING OF CRIMINALITY IN BEGINNING OF GERMAN-SOVIET WAR (JUNE 1941 – JULY 1942).

In the article was analyzed the main factors, which determined the character of the counter of the Soviet authorities to criminal manifestations at the beginning of the German-Soviet war with certain changes of the motives of crimes. The effect of hostilities on the nature of the crime and the organization of counteraction to criminal activity was defined. On the basis of the available data provides an assessment of the level of crime in the study period.

Key words: criminology, state of criminality, counteraction criminality, law enforcement authorities.

Постановка проблеми. Протидія злочинності в роки війни (а також під час зміни влади в країні, у тому числі й насильницької безвтручання збройних сил іноземних держав) має низку специфічних особливостей, які визначаються плученням певних дій чи бездіяльності як злочинних представниками різних сторін конфлікту. Відсутність універсальних критеріїв правової оцінки частини складних явищ у роки війни змушує дослідників аналізувати їх із кількох протилежних позицій для оцінювання успішності дій владних інститутів і правоохоронних органів. Під час німецько-радянської війни, на думку окупантів, злочин-

цями були всі, хто в тилу протидіяв німецькій і румунській адміністрації, а, на думку радянської влади, такими самими порушниками закону були оунівці та бійці УПА. Водночас представники не лише праворадикального, а й центристського спектра українського національного табору вважали дії сталінського режиму (депортації, насадження колгоспів, насильницьку радянізацію, переслідування УГКЦ) й окупаційних властей (терор, геноцид, розстріл заручників) злочинними. Тому формально-правові підходи не завжди забезпечують адекватність аналізу динамічних, суперечливих і неоднозначних процесів, які